

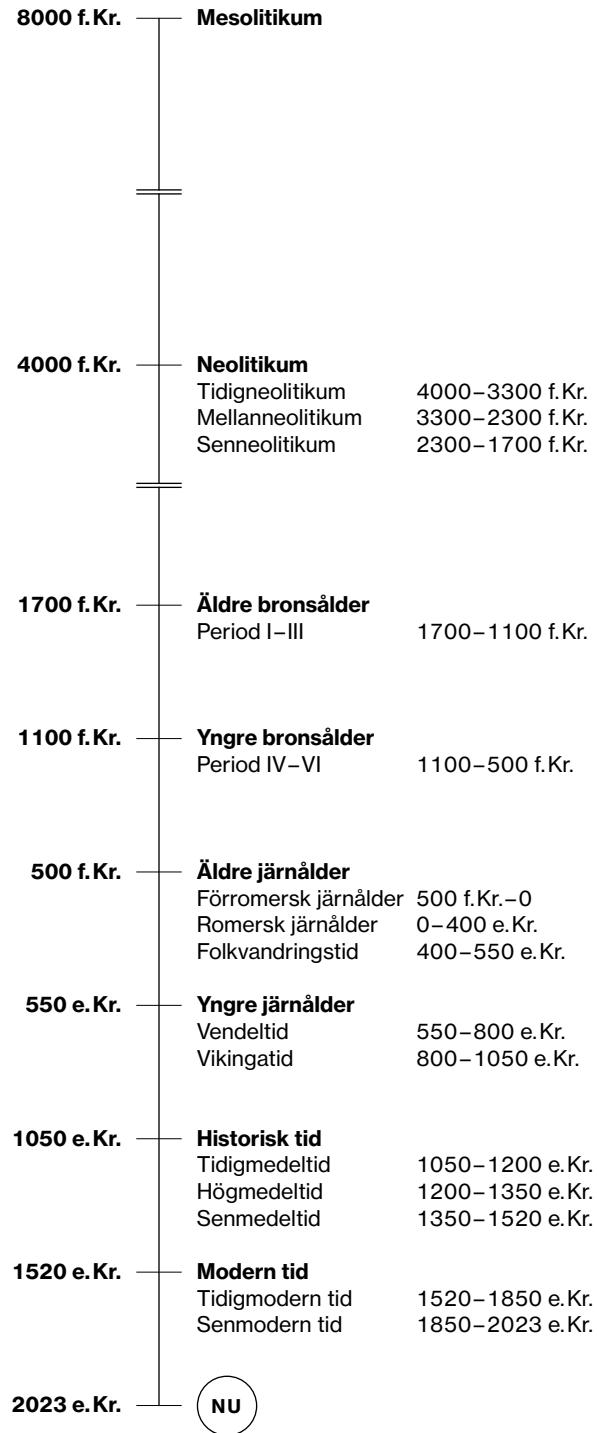
Servis i hörnet Västgötegatan-Garvaregatan

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

L2009:7173, stadslager
Nordantill 1:1
Norrköpings stad
Norrköpings kommun
Östergötlands län
Östergötland

FREDRIC WIRBRAND

ARKEOLOGISK
PERIODINDELNING
FRÅN
STENÅLDER
TILL
NUTID

Servis i hörnet Västgötegatan-Garvaregatan

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

L2009:7173, stadslager
Nordantill 1:1
Norrköpings stad
Norrköpings kommun
Östergötlands län
Östergötland

FREDRIC WIRBRAND

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB

STIFTELSEN KULTURMILJÖVÅRD
PILGATAN 8 D
721 30 VÄSTERÅS

Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2023

Samtliga foton av Fredric Wirbrand.

OMSLAG
Schaktet från nordväst vid sponten.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

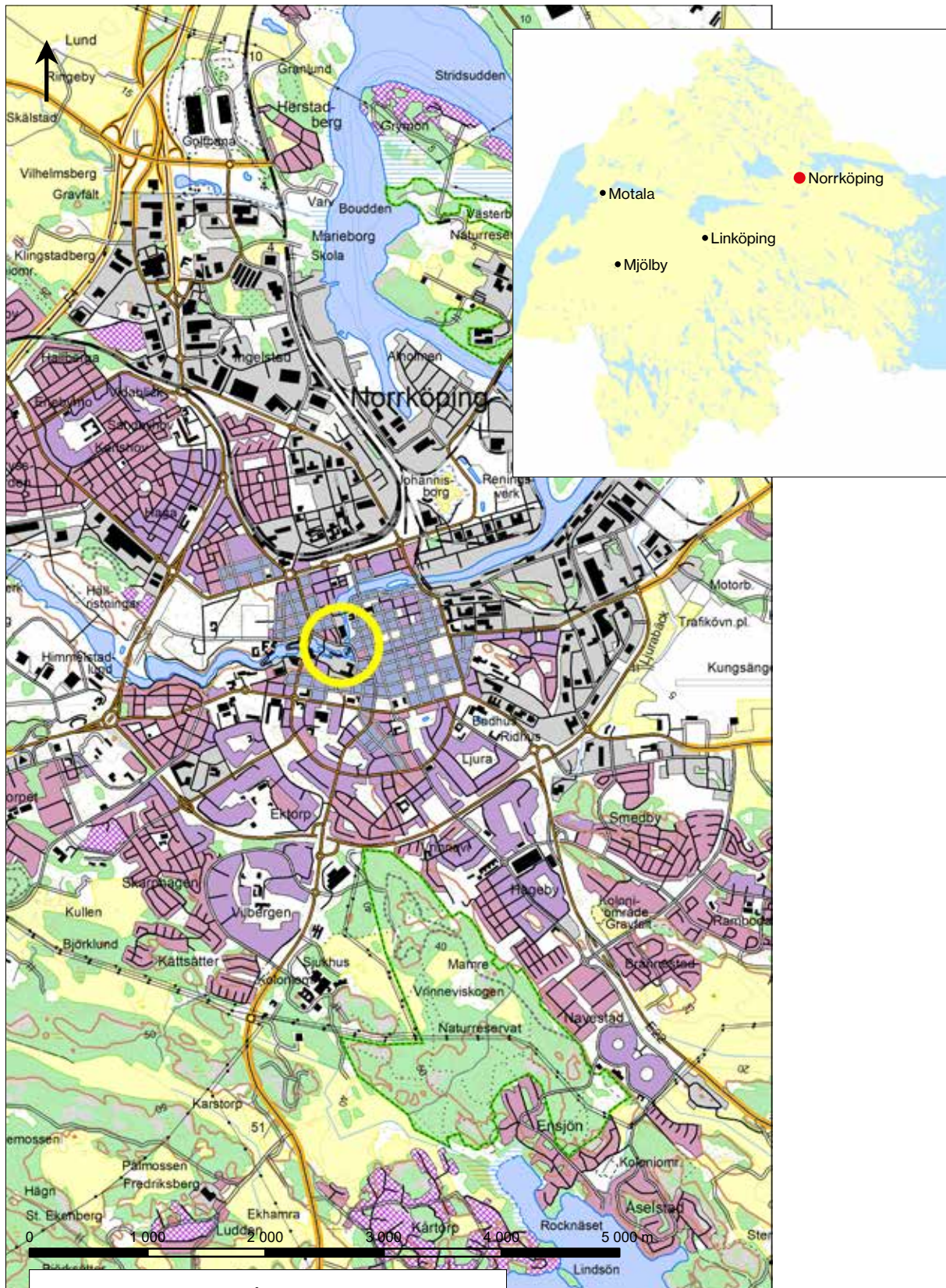
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 828988 OCH 850434

ISBN 978-91-8041-167-7

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning.	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Historisk bakgrund	7
Tidigare undersökningar	7
Syfte och målsättning	9
Metod och genomförande	9
Undersökningsresultat	11
Tolkning och utvärdering	11
Referenser	12
Kart- och arkivmaterial	12
Litteratur.	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilagor	14
Bilaga 1. Schakttabell	14

Figur 1. Undersökningsområdet markerat med en gul ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

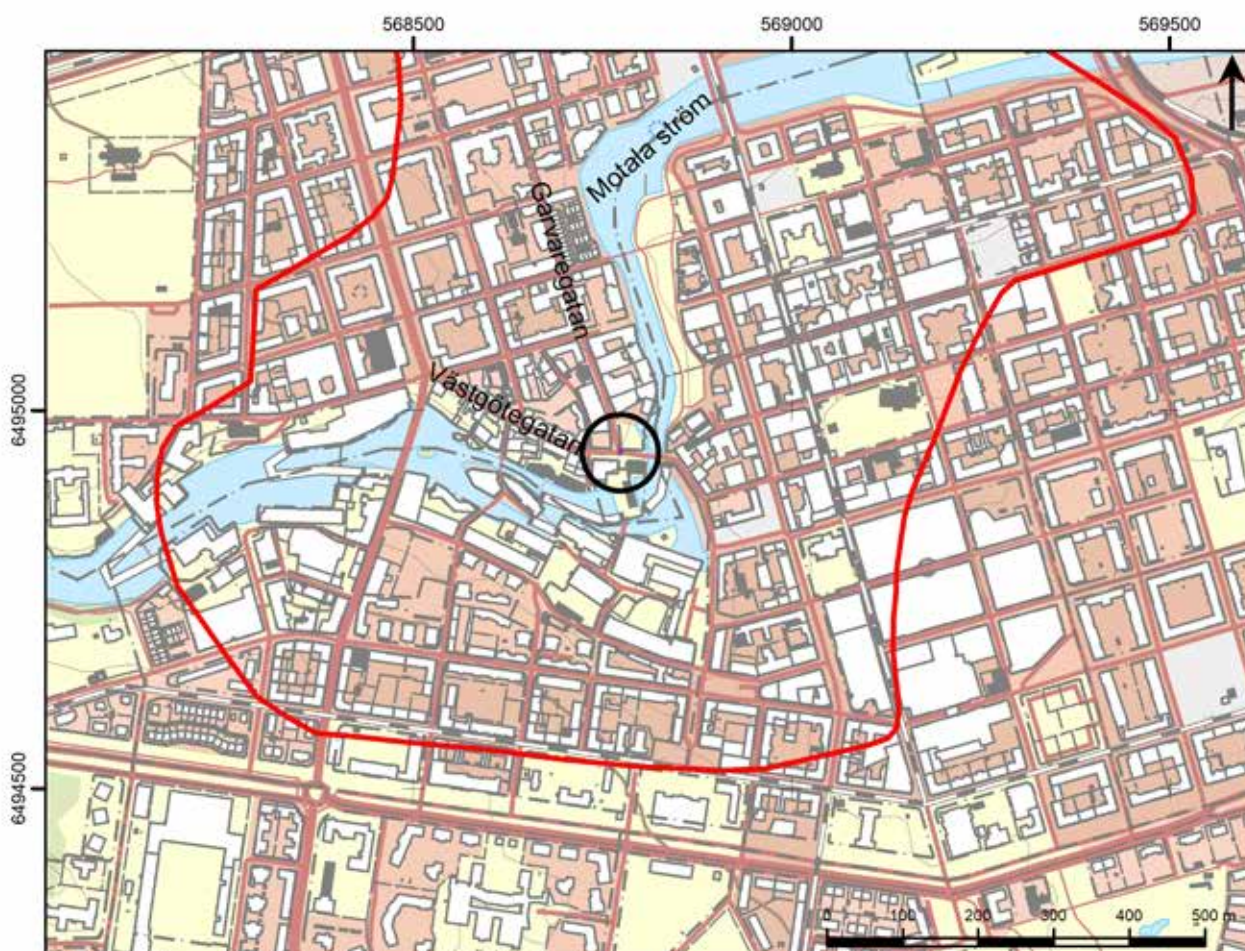
Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i hörnet mellan Garvaregatan och Västgötegatan i centrala Norrköping. Anledningen till undersökningen var att en servis till en VA-ledning skulle grävas från Västgötegatan i söder och in till fastigheten Kroken 16 i norr. Schaktet som grävdes var 57 m² stort, och som mest 2,3 meter djupt. Ingenting av antikvariskt intresse påträffades.

Inledning

I mars 2023 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i hörnet Västgötegatan-Garvaregatan (fastigheten Nordantill 1:1) i centrala Norrköping (figur 2). Undersökningen föranleddes av att Nodra AB skulle anlägga en servisledning från Västgötegatan in till fastigheten Kroken 16 där ett nytt hus höll på att byggas. Platsen låg inom fornlämning L2009:7173, Norrköpings historiska stadslager. Beslut om undersökning fattades av Länsstyrelsen i Östergötlands län (dnr 431-11072-2022, beslutsdatum 2022-11-24). KM:s projektledare för undersökningen var Fredric Wirbrand som även har författat denna rapport.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet låg i hörnet där Västgötegatan och Garvaregatan möts, emellan kvarteren Kroken, Vårdtorner och Gamla bron. Platsen ligger i stadsdelen Nordantill, på norra sidan av Motala ström i centrala Norrköping. Direkt nordöst om undersökningsområdet, i södra delen av kvarteret Kroken, fanns vid undersökningstillfället en byggarbetsplats, där nya höghus med bostäder höll på att uppföras. Det var till dessa som nya serviser skulle grävas ner. Undersökningsplatsen ligger cirka 15 meter över havet.

Figur 2. Undersökningsplatsen markerad med en svart ring. Den röda linjen visar utbredningen för fornlämning L2009:7173, Norrköpings historiska stadslager. Utdrag ut Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Garvaregatan sluttar uppåt mot norr, och Västgötegatan sluttar uppåt mot väster. Båda gatorna ligger dessutom betydligt högre än kvarteret Kroken. Höjdskillnaden däremellan bärs upp av en nedslagen spont.

Historisk bakgrund

Cirka 30 meter öster om undersökningsområdet ligger en bro över Motala ström som kallas Gamlebro. Denna ligger troligen på samma plats som den äldsta bron över Strömmen, som har medeltida datering. Det aktuella undersökningsområdet har troligen varit bebyggt sedan medeltiden.

Enligt traditionen ska det ha funnits ett kapell av trä, vid namn Heliga andes kapell, på den norra sidan av Motala ström som ska ha uppförts av de första kristna på platsen. Kvarteret Kapellhorvan, cirka 200 meter nordväst om det aktuella undersökningsområdet, har pekats ut som en trolig plats för kapellet (Lundgren 1916:32). Vid arkeologiska undersökningar i kvarteret Mjölaren sydöst om Kapellhorvan hittades kristna gravar som kunnat dateras till sen vikingatid och tidig medeltid (mer om dessa nedan), och som skulle kunna vara knutna till ett kapell. Någon byggnad har dock aldrig hittats.

I mitten av 1500-talet ska Sankta Gertruds kapell ha legat i området, förmodligen också det i kvarteret Kapellhorvan (Broberg 1984:16). Även en stor jordhög vid namn Borgarehögen, från vilken man hade utsikt över hela staden, ska ha funnits i området under historisk tid (Lundgren 1916:48). Dessa konstruktioner har inte heller kunnat beläggas arkeologiskt.

Varifrån Västgötegatans namn kommer är inte helt säkert, men en teori är att det var här som utsocknes försäljare, varav många kom från Västergötland, under historisk tid fick lov att sätta upp sina handelsbodas (Kristensson 2016:39). Garvaregatan har fått sitt namn efter flera garverier som låg längs med gatan vid mitten av 1700-talet. Gatan sträckte sig dock inte söderut fram till Västgötegatan förrän 1904, innan dess gick den bara mellan Slottsgatan och Bredgatan. Istället fanns det en smal gränd vid namn Trångsundsgatan med en sträckning som liknade den som södra Garvaregatan har idag (figur 3) (Kristensson 2016:34).

Kvarteret Kroken har fått sitt namn efter att Motala ström kröker sig när den passerar kvarteret. Vårdtornets namn kommer efter ett torn som stod i kvarteret åren 1663–1719. I tornet satt stadens brandväktare och höll utkik efter bränder (Kristensson 2018:31, 35).

Tidigare undersökningar

Väster om det aktuella undersökningsområdet ligger kvarteren Mjölaren och Kvarnstenen (tidigare del av kvarteret Mjölaren) och där har arkeologiska undersökningar utförts vid flera tillfällen. Första gången var 1982 då en medeltida gravplats med skelettgravar påträffades (Svensson 1982). Senare undersökningar i kvarteret ägde bland annat rum 1998 (Nielsen 2003), 2010 (Stibéus 2011) och 2012 (Jonsson m.fl. 2015). Lämningar från flera tidsperioder påträffades vid dessa tillfällen. De äldsta var anläggningar som daterades till bronsålder och äldre järnålder. Begravningsplatsen undersöktes vidare och visade sig ha varit i bruk från sen vikingatid fram till högmedeltid. Dessutom framkom lämningar efter en medeltida kvarn, en tunnvalvd källare från 1600-talet samt andra byggnader och kulturlager från 1600-talet och framåt (Nielsen 2003:6–11; Stibéus 2011:19ff; Jonsson m.fl. 2015:5). Vid en ny undersökning 2017 dokumenterades ytterligare nitton gravar på begravningsplatsen. Därmed har totalt över femtio gravar påträffats i kvarteret (Kennebjörk 2021).

Vid en undersökning i Mäster Pävells gränd 1997 påträffades bland annat träbroläggningar som daterades från senmedeltid till 1600-tal (Lindgren-Hertz 1998).

Vid en förundersökning 2010 grävdes sex schakt inom kvarteret Laxen (nuvarande kvarteret Garvaren norr om Vårdtornet) och fem schakt i kvarteret Vårdtornet. I Laxen påträffades husgrunder och källare som var igenfyllda med raseringsmassor och brandlager, samt lämningar efter odling. I Vårdtornet var däremot allt av antikvariskt intresse bortschaktat (Stibéus 2011).

En mer omfattande undersökning utfördes i kvarteret Laxen 2011. Då framkom bebyggelseämningar från framför allt 1800-talet, men även 1600- och 1700-talet. Dessutom undersöktes ett odlingslager (Bertheau 2013).

Vid en förundersökning med direkt efterföljande undersökning i nuvarande kvarteren Vårdtornet och Garvaren (som då fortfarande hette kvarteret Laxen) 2018 påträffades fragmentariska byggnadslämningar som tolkades vara från senmedeltid och tidig modern tid. Det rörde sig om ett hus med lergolv samt ett dike. Vid förundersökningen framkom också tjocka utfyllnadsmassor, samt bebyggelseämningar från 1800-talet (Låås 2020).

Vid en schaktningsövervakning i Mäster Pävells gränd 2020–2021 påträffades människoben som daterades till 1000- eller 1100-talet och visade att gravplatsen i kvarteret Mjölnaren sträckt sig österut ända till Mäster Pävells gränd (Wirbrand 2021).

Figur 3. Schaktet markerta i lila med en svart ring på en rektifierad version av 1769 års Norrköpingskarta. Schaktet låg mitt för Trångsundsgatan. Skala 1:3 000.

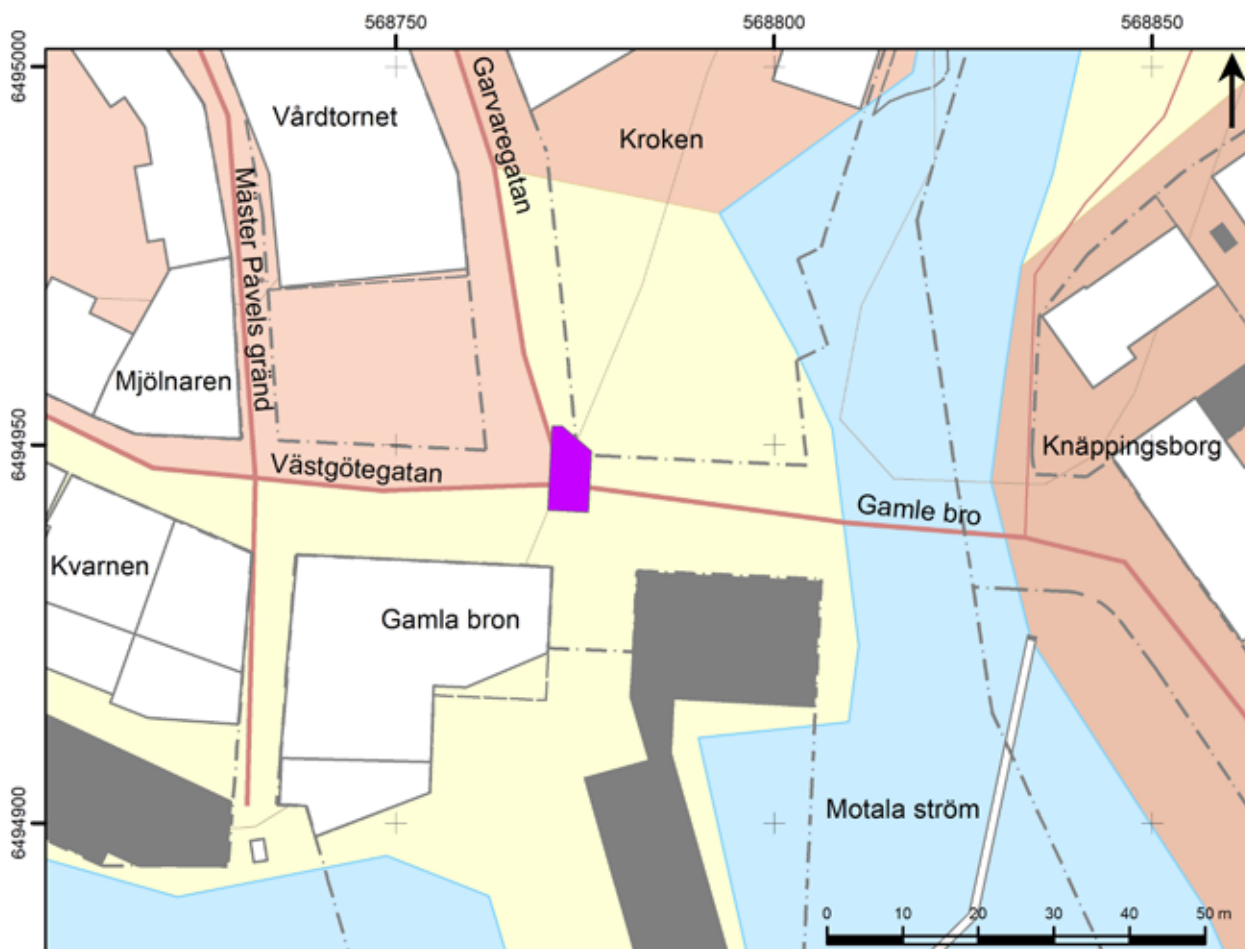
Under 2021 utfördes även två schaktningsövervakningar cirka 5 respektive 25 meter längre norrut på Garvaregatan. Där påträffades ingenting av antikvariskt intresse (Wirbrand 2022a; Wirbrand 2022b).

Syfte och målsättning

Syftet med schaktningsövervakningen var att övervaka grävningsarbetet och med hjälp av ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och om möjligt datera de fornlämningar som framkom under arbetsföretagets gång.

Metod och genomförande

Ett 11 × 5,5 meter stort schakt grävdes i korsningen Västgötegatan-Garvaregatan (figur 4). Norra änden på schaktet gick emot den spont som omgav kvarteret Kroken. Schaktet var som mest 2,3 meter djupt. Den uppgrävda ytan var cirka 57 m². Schaktet mättes in manuellt eftersom en RTK-GPS förväntades fungera dåligt intill de höga husen på gatan, däribland det nybyggda artonvåningshuset i kvarteret Kroken. I övrigt så fotograferades alla kontexter och dokumenterades med text.

Figur 4. Schaktet markerat i lila med intilliggande kvarter och gator. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Figur 5. Schaktet från nordväst.

Figur 6. Schaktet, färdiggrävt, från söder.

Undersökningsresultat

Ett stort antal rör och ledningar var redan nedgrävda i gatan, varför endast moderna fyllnadsmassor påträffades vid schaktningen (figur 5–6). I botten av schaktet, på cirka 2 meters djup, framkom den naturliga undergrunden. Troligen har stora mängder jordmassor påförts som utfyllnad på södra sidan om sponten som omger kvarteret Kroken.

Tolkning och utvärdering

Ingenting av antikvariskt intresse påträffades i schaktet, som grävdes på djupet tills naturlig undergrund framkom. Det är troligt att alla lämningar som funnits på platsen schaktats bort i samband med moderna markingrepp.

Referenser

KART- OCH ARKIVMATERIAL

Karta över sjö- och stapelstaden Norrköping år 1769 av lantmätaren Jonas Brolin
<https://www.norrkopings.se/kultur-och-fritid/bibliotek-och-arkiv/stadsarkiv/kartor.html>

LITTERATUR

- Bertheau, M. 2013. *Kv. Laxen i Norrköping. Bebyggelselämningar och spår efter hantverksaktiviteter från 1600-tal till 1800-tal i kvarteret Laxen*. Särskild arkeologisk undersökning inom fornlämning RAÄ 96 (stadslager) i kvarteret Laxen, Norrköpings stad och kommun, Östergötland. Rapporter från Arkeologikonsult 2013:2533.
- Broberg, B. 1984. *Norrköping. Medeltidsstaden 50*. Stockholm.
- Jonsson, K., Larsson, E., Ohlsson, A., Kjellberg, A., Dimc, N. & Johansson, M. 2015. *Kvarteret Mjölaren i Norrköping. Gravar, bebyggelse och verksamheter från bronsålder till 1700-tal*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2014:42.
- Kennebjörk, J. 2021. *Gravar i kvarteret Mjölaren. Ett tidigkristet gravfält och odlingslager från 1700-talet i Norrköpings innerstad*. Arkeologisk förundersökning. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2021:11.
- Kristensson, P. 2016. *Norrköpings gatunamn*. Klingsbergs förlag. Norrköping.
- Kristensson, P. 2018. *Norrköpings kvartersnamn*. Klingsbergs förlag. Norrköping.
- Lindgren-Herz, L. 1998. *Gatuschakt i stadsdelarna Nordantill och Berg*. UV Linköping rapport 1998:16.
- Lundgren, H. (red.) 1916. *Två gamla beskrifningar öfver Norrköping*. Efter originalhandskrifterna i Linköpings Stiftsbibliotek. Norrköping.
- Låås, J. 2020. *Nya kvarteret Garvaren. Lämnings från senmedeltid till modern tid i före detta kvarteret Laxen och kvarteret Vårdtornet*. Arkeologisk förundersökning och undersökning inom Norrköpings stadslager L2009:7173 (RAÄ Sankt Johannes 96:1), Norrköpings kommun, Östergötlands län. Rapporter från Arkeologikonsult 2020:3142.
- Nielsen, A-L. 2003. *En 1600-tals källare i kv. Mjölaren*. Norrköpings stad och kommun. Östergötland. UV Öst rapport 2003:38.
- Stibéus, M. 2011. *Tidigmedeltida gravar och tidigmodern bebyggelse*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 96:1. Kvarteret Laxen, Mjölaren och Vårdtornet. Norrköpings stad och kommun. Östergötlands län. UV rapport 2011:86.
- Svensson, K. 1982. *Provundersökning inom Kv. Mjölaren m.fl.* Norrköping. Östergötland. Riksantikvarieämbetet, undersökningsverksamheten rapport.
- Wirbrand, F. 2021. *Människoben i Mäster Påvels gränd. Spår efter medeltida gravplats i Norrköping*. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2021:70.
- Wirbrand, F. 2022a. *Schaktning i Garvaregatan. Fjärrvärme till Kroken 13*. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2022:47.
- Wirbrand, F. 2022b. *Schaktning i Garvaregatan. VA till Kroken 13*. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2022:48.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM22176
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-11072-2022, 2022-11-24
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202201643
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	23-27 mars 2023
<i>Personal:</i>	Fredric Wirbrand (projektledare)
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Norrköping
<i>Socken:</i>	Norrköpings stad
<i>Fastighet:</i>	Nordantill 1:1
<i>Fornlämning:</i>	L2009:7173, stadslager
<i>Koordinater:</i>	N 6494941-6494952 / ö 568770-568776
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell.
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Area (m ²)	Djup (m)	Kontexter
1	11	5,5	57	2,3	Inga.